

Mundruczó Kornél

Kint a bárány

A „beágyazott kritika” fogalmának bevezetése kapcsán az igen tájékozott, nagyon alapos Rádai Andrea hívta fel a figyelmünket az elsősorban a nyomtatott sajtóban megjelenő kritika mint műfaj helyzetére. Bizonyosan világjelenség az, hogy a papír alapú újság és még a képes magazin is elveszteni látszik sok funkcióját. A műkritika, színikritika, könyvismertetés átalakuló és elhalványuló műfajok.

Egyfajta új konzervativizmus látszik eluralkodni, hiányzik a diverzitás és a dialógok kezdeményezése. Még ha megsokasodnak is a fórumok, a vélemények egységesedő tendenciát mutatnak. Így van ez még azokban az országokban is, mint például Magyarországon, ahol van kifejezetten ilyen rovatval büszkélkedő hetilap, újság – nem is egy.

Az internet megjelenésével megsokasodó „wannabe” kritikai réteg is ezt a tendenciát erősíti, tehát az új helyzet nem sokszínűséghez vezetett, hanem kirekesztéshez és szakmaiatlansághoz.

Márpedig az a kritikus, akit a rovat, azaz a rendszeres megszólalás kötelezettsége nem kényszerít tájékozottságának folyamatos ébren tartására, az egy-egy előadás megítélése kapcsán könnyen válik prédájává a különböző áramlatoknak, divatoknak. Érzékei tompulnak, releváns élményei elporosodnak. És akkor még nem is gondolkodtunk arról, hogy ideális esetben kinyilatkoztatás helyett akár vita is folyhatna egy-egy, Európa más városában játszott vagy felvételtől látható produkcióról, akár internetes magazinokban is. (Rádai Andrea például felhívja a figyelmet a válaszkra is nyitott *welcometodialogue.com* kritikai portálra, mely különböző véleményeket ütköztet. Fontos kiemelni, hogy mennyire különbözik ez a hazai blogerkultúra attitűdjétől, amely „otthonról” szól ki a világba, ezért nagy magabiztossággal, mindenféle kontroll, például szerkesztő nélkül ítél.)

Mindez kicsit úgy hangozhat, mintha újra fel akar-nánk találni a XX. századot. Pedig nem erről van szó. Inkább arról, hogy alulfinanszírozott, indulatvezérelt, értéket és mértéket vesztett társadalmunkban a tájékozottság és a szakértelem kevesek luxusává lett, és tulajdonképpen devalválódott is. Azért kellene elmélyült érdeklődéssel figyelni a szakmában a világ minden pontján végbemenő folyamatokat, hogy importálhas-suk a kísérletező kedvet, a sokféleség szabadságát, a lelkesültséget. Nem a Nyugatra lesés, egy-egy gesztus átörökítése volna a felszabadító gesztus, hiszen a színház sajátosan nemzeti műfaj, amelynek nemzeti nyel-ve van. Éppen hogy ezt, tehát az adott értékközösség kultúráját kellene hitelesítenie, a teljesítményt kellene visszaigazolnia a tájékozott kritikának. Ezért okoz sok-szor csalódást az embernek még az is, ha dicsérik a rendezését, mert – megfelelő viszonyítási pontok nél-

kül – nem látják meg benne azt, ami újszerű, bátor és sajátos, vagyis azt, ami igazán fontos.

Ami a „beágyazott kritikus” funkcióját illeti: íratlan szabály, hogy a kritikus ne emelje égbe az ivócimboráját, sőt, inkább ne is írjon róla. A kérdés számomra a beágyazódás kapcsán is az, hogyan lehet elkerülni, hogy a próbafolyamatot végigülő kritikus valamiféle „kukkoló” idegenre hasonlítson, aki – miközben akara-akaratlanul a rendező „titkos hozzávalóit” keresi – hamar bennfentessé válik, elköteleződik, így a munka valódi megértése helyett sokkal inkább kifosztja azt. Amennyiben azonban feltesszük, hogy a kritikus időt és energiát nem kímélve valóban megismeri a társulat valamennyi tagját, a rendezőt, valamint a fészak-vaknak az adott közösségben szokásos jelentését, akkor az is lehetséges, hogy hozzáértésen alapuló hiteles irányt és mértéket képes mutatni a néző számára, mindazonáltal kétségtelenül elveszíti függetlenségét és friss tapasztalatát.

Összefoglalván tehát, nem az a legfontosabb kérdés, hogy a kritikus a megfigyelés milyen formáját választja véleményének kialakításához. Sokkal inkább az elmélyülés, a tájékozottság mértéke világítják meg a problematika nagyobb összefüggéseit.

Ami biztos, hogy az alkotó és a megfigyelő ismeretei egyaránt perdöntőek. Mert minden releváns véleményformálás azzal kezdődik, hogy miközben kitar-juk az ablakot, hogy megérezhessük, mi a helyi mikroközösség viszonya a saját tradicionális felfogásához – tehát mi az a kánon, amihez képest a produkciónak releváns mondanivalója van –, viszonyítási pontokat is keresünk mind nemzetközi, mind itthoni terepen. Amennyiben ezt mindkét oldal fontosnak tartaná, létrejöhetne egy dialógus, olyan egyezmények vagy el-lentétek mentén, amelyek végül közös szempont-rendszert alakítanának ki. Ezzel adós a magyar kultu-rális és kritikai élet. És így mindig csak elbeszélni képesek egymás mellett különböző széljárások áldo-zataként. Mivel más és más elvárással fordulnak a tár-sadalom felé, nem teremtenek közös nézőpontokat a mindenkori néző számára, miközben hitelességük és méltóságuk is elveszni látszik. Így válik minden alkotói közösség magányos zárvánnyá, akárcsak a zszurna-lisztika öncélú véleménynyilvánítássá.

Amennyiben egy ilyen írás hozzájárulhat a közös szempontrendszer kialakításához, akár ez is tekinthe-tő beágyazott kritikának.

A vita eddig megjelent írásai: Rádai Andrea (2015. január), Bérczes László és Stuber Andrea (március), Takács Gábor (április), Ugrai István és Kovács Natália (május), Farkas Kristóf (június), Tompa Andrea (július).